

GAGAUZLAR TÜRKLERİNDE DÜĞÜNLE İLGİLİ TERİMLER*

Dr. Doğan KAYA

Doğumdan ölüme kadar insan hayatına yeni bir şekil, enerji, dinamizm, davranış ve yaşama tarzı kazandıran bir takım safhalar vardır. Bunların başında da düğünler gelir. İnsan hayatının önemli dönüm noktalarından olan evlenme geleneği, Türklük âleminde hâlâ bütün canlılığıyla yaşatılan geleneklerimizdir.

İnsan evlenme ile birlikte, bağımlılıktan serbestliğe, kayıtsızlıktan sorumluluğa, tek yaşamadan çok kişi ile yaşamaya adım atmış olur. Düğün, hayatın önemli bir parçasını oluşturduğundan dolaydır ki, kız beğenmeden, nişan, evlilik hatta evlilik sonrasına kadar hemen her nesilde ayrı bir heyecan ve coşku ile kendini gösterir. Bu kadar önemli unsurun varlığı ve şekillenmesi, büyük hazırlık ve organizeleri de beraberinde getirir. Bir düğünün yapılması, kademe kademe süren işlem ve geleneklerle gerçekleştirilir. Bunlar ana başlıklarıyla şöyle sıralanabilir.

1. Kız isteme
2. Baalantı / Söz Kesimi
3. Goda/ Nişan
4. Nişanlılık dönemi
5. Düğün
6. Düğün sonrası

Yukarıdaki tasnifimiz, aşağı yukarı bütün Türklük dünyasını yansıtacak mahiyettedir. Elbette ki ayrıntıların yer aldığı daha geniş bir tasnif yapmak da mümkündür. Nitekim biz Türkiye'yi ilgilendiren bir tasnif denemesini daha önce ortaya koymuştuk (Kaya,1996; 23-29). Biz, burada konunun detaylarına girmeden kısaca Gagauzlardaki düğün gelenekleri üzerinde durmak ve bu çerçevede mevcut olan terimlere temas etmek istiyoruz.

* Yayımlandığı yer: *V. Uluslararası Gagauz Kültürü Sempozyumu*, Tekirdağ, 16-17.10.2000. / *Sabaa Yıldızı*, S. 14, 2001, s. 20-24.

1. Kız isteme: Büyüklerin bir kızı beğenmesi veya gençlerin birbirlerini beğenmeleri sonucu, kız evine aracı kadın gönderilip onların niyeti araştırılır. Kızın annesi kocasına sormak için izin ister. Şayet cevap olumlu gelirse erkeğin babası ve annesi yanlarına şarap alıp kızı istemeye giderler. Uzun sohbet sonrasında onlara, suvat olmaya geldiklerini söylerler. Şayet razı olurlarsa, birlikte şarap içerek ilk *baalantıyı* yaparlar.

2. Baalantı / Söz Kesimi: Taraflar aralarında belirledikleri muhtelif tarihlerde iki defa daha bir araya gelerek ikinci ve üçüncü *baalantıyı* yaparlar. Bu vesile ile birbirlerine çeşitli hediyeler alırlar.

3. Goda/ Nişan: Bir başka deyişle dördüncü *baalantı*dır. Nişana giden güvey tarafındakiler çift sayıda gitmeye özen gösterirler. Kız evinde hısım akrabanın toplanıp içip eğlenilir ve gelin kıza hediyeler verilir, takılar takılır. Kızın başına ucunda altın olan ve adına *nişan çemberi* denilen bir başörtüsü bağlanır. Böylelikle kız, *nişanlı / yavku kız* olur. Nişanlı kız, büyüklerinin ve yakınlarının ellerini öper. Ertesi gün gelin, gelen hediyelere/bahşişlere karşılık kendisi de hediyeler hazırlayıp bir sepete kor. Toplanan grup, türküler söyleyip çalgılar çalıp eğlenerek oğlan evine gider. Herkes hediyesini aldıktan sonra dağılır. Böylelikle goda bitmiş olur.

4. Nişanlılık dönemi: Nişanın yapılmasından sonraki iki hafta *kişmiş aftası*dır. Damat tarafı çeşitli tatlılar ve elbiseler götürürler. Damadın annesi kıza elbiseyi giydirirken, kız onu üç defa yere atar, böylelikle doğup büyüdüğü evden ayrılmasının ilk işareti olarak hüznünü ortaya koymaya çalışır.

Nişanlılık döneminde, güveyinin babası ve anası kız tarafıyla düğün için uygun zamanı görüşür. Belirlenen günde elbise ve diğer ağırlıkları almak için nişanlı kız, kasabaya/şehre götürülür. Alışveriş yapıldıktan sonra kumaşlar kesilip, elbiseler dikilir.

5. Düğün: Düğün çarşamba veya perşembe günü başlar. Cuma günü öğleden sonra d'ev'er, çalgıcıları ayarlar. Yanına hısım ve akrabadan bir grup alarak müzik eşliğinde kız evine gider. O gün gelin hamama götürülür. Akşam, geline *kıma* yakılır.

Cumartesi günü gaydacılar, kalabalık bir grupla güveyin evine gider. Gelin bir kırmızı çevre verir. Kadınlar bu çevreyi kırmızı iplikle

dikip oğlan evine verirler. Bu, düğün bayrağıdır. Güveyi bunu evlerinin saçaklarına takar. Böylelikle o evde düğün olduğu belirlenmiş olur.

Düğünlerdeki önemli adetlerden birisi de *gelinin saçının örülmesi* ve *güveyin tıraş edilmesi*dir. Gelinin saçını *saadıç* tarafından örülür ve bu arada *pelik türküsü* söylenir. Saç örme işlemi bittikten sonra güveyin evine gidilir ve orada kayın veya gelinin haç atası tarafından güveyin yüzü *tıraş* edilir. Tıraş esnasında orada bulunanlar *güve türküsü* söylerler.

Bayrak dikildikten sonra yemek yenilir, ertesi gün yapılacak işler konuşulur. Komşular tanıdıklar düğüne davet edilir. Eğlence başlar. Gün boyu ve gece oyunlar oynanır. Gece birkaç kişi saadıcin evine gidip onu güveyin evine getirir. Burada tavuk yenilir şaraplar içilir. Güveyin yakınları ve tanıdıkları birlikte eğlenirler.

Pazar günü kalabalık toplanır. D'ev'er, güveyin önünde ve elinde bayrak olduğu halde, çalgılar eşliğinde saadıcin evine gidilir. Saadıç evinden alındıktan sonra düğüncüler gelinin evine gider. Saadıç bahşiş para veya kemer verdikten sonra içeri girer, gelini giydirir,. Gelinin saçını tek örgü yapar. Beli bağlandıktan sonra gelin büyüklerinin elini öper, o helalleşip onların hayır dualarını alır. Bu sırada çalgılar hüzünlü hava çalar. Evden çıkarken çocuklar bahşiş olarak *kapı parası* alır. Gençlerin başına buğday, kışmış, para saçılır, arkalarından su dökülür. Bu arada *çiiiz* de beraber götürülür. Önde güveyi arkada gelin tarafı kiliseye yürür. Kiliseye ulaşıldığında papaz gelini güveyin koluna verir. Onlar önde düğüncüler arkada kiliseye girer.

Kilisedeki tören bittikten sonra düğüncüler yine çalgılar eşliğinde güveyi evine gelir. Kapının önünde kaynana bir çanak içinde un ve içinde bal dolu fincanla gelin ve güveyin etrafında üç kere dönerek oynar. Onların kulaklarına gül takar. Seyreden kadınlar çanaktan un alıp kaynananın yüzüne, üzerine atarlar. Gülüp eğlenirler. Güveyi içeri sokulurken arkadaşları ona vurmak ister. *Yol boyu beyi* bunlara engel olmak ister. Kayınbaba geline bir tarla veya bağ bağışlar. Davetlilerle birlikte yemek yenilir. Gece olur düğüncüler dağılır.

6. Düğün sonrası: Güveyin yakınları sabah gelip türküler çalıp eğlenirler. Gelenler, kaynanaya, kaynataya ve güveyiye kırmızı boya ile

rengi değiştirilmiş adına tatlı rakı denilen rakı verirler. Orada bulunanlar kulaklarına fesleğen takarlar. şenliğe gelenler d'ev'ere iř yaptırırlar, rakı taşıttırırlar. Hısımlar, kaynana ve kayınbabayı, evli çiftlerin yalnız kalması için davet ederler.

Düğünden sonraki pazartesi günü gelin, kayınbabanın çoraplarını çıkarır, bir tekne içinde ayaklarını yıkar, çoraplarını giydirir. Kayınbabasına, getirdiği *çiiz* içinden gömlek, pijama, çorap vs. gibi giyecekleri hediye eder. O da bahşışını verir. Daha sonra gelin kendisini görmeye gelenlere hediyeler verir. Onlara da para vererek mukabelede bulunur. Birlikte yemek yenilir, rakı içilir ve eğlenilir.

Cuma günü, iki kadın, gelini avluya çıkarır ve dikenli iki gül cubuğu ile duvağı sardırarak gelinin aşından duvağı alırlar. Kaynana, yaptığı ballı pideyi ikram eder. Oradakiler pidelerini yedikten sonra eğlence başlar. Gelinin ve güveyin başından sular aktarılır.

Düğünün ikinci haftasına *ikinci aftalık*, üçüncü haftasına *üçüncü aftalık* denilir. İkinci hafta kız tarafı oğlan tarafını yemeğe çağırır. Üçüncü haftala da genç evliler oğlan tarafının hısımlarını ziyaret ederler. Gelin, kırk gün tellerini ve ayaklarındaki çorapları çıkarmaz. Kırkıncı gün hısımlar gelip çorapları çıkarır.

.....

Anlattığımız düğün geleneği daha ziyade Bulgaristan'daki Gagauzlara aittir. Ancak şurası vardır ki, düğün geleneği, gelişen teknolojiye bağlı olarak geçmişe nazaran özünden çok şey yitirmiş hatta anlattığımız pratiklerin pek çoğu bugün maalesef hayatiyetini yitirmiştir.

Türklük âleminde zengin folkloru ve otantik özelliklerini hâlâ muhafaza etmesi yönüyle dikkatleri üzerinde toplayan Gagauzların, düğünlerle ilgili olarak kullandığı pek çok terim vardır. Bu terimler, düğün geleneği ile ilgili olarak *kişmiş aftası*, *pelik örme*, *tatlı rakı* gibi kültürel unsurları yansıtması yönüyle de ayrıca önem arz ederler.

Tespit edebildiğimiz terimlerin başlıcası şunlardır:

aracı : Dünürcü.

aarlık : Erkek tarafının kız tarafına gönderdiği bahşış (Bkz. *altın, baba hakkı*).

afta emişi : Hafta yemişi, nişan yapıldıktan sonra nişanlı erkeğin annesinin nişanlı kıza gönderdiği bala batırılmış pide ve çeşitli yemişler.

aftalık : Düğünden sonraki ilk hafta.

al : Gelinin başına örtülen kırmızı renkli baş örtüsü.

altın : Kız istenirken erkek tarafının olumlu cevap alması üzerine kız evine gönderdiği bahşış, (Bkz. *boba hakkı, aarlık*).

ana topu . Kaynana ve gelin adayının birbirine karşılıklı verdiği hediyeler.

anatolu : Kız anasına verilen hediye.

annaşmak : Kızın verilmesi hususunda karşı taraftan olumlu cevap almak

baalantı : İki tarafın anlaşmasından sonra söz kesmesi

bahşış : Verilen hediye, töre.

bayrak : Gelinin verdiği çevreden yapılp güveyi evinin saçağına asılan ve düğünü remzeden bez.

bel bağlama : Düğünde evden çıkmadan önce kırmızı kuşakla gelinin belinin bağlanması.

beyin oğurlanması: Güveyin içeri sokulması.

boba hakkı : Kız tarafının olumlu cevabından sonra oğlan evinin kız evine gönderdiği para (Bkz. *altın, aarlık*).

bohça . (Bkz. *bosçalık*).

bosçalık : Nişan töreninde kız evinin oğlan evinin yakınlarına (mendil, başörtüsü, çorap, gömlek vs. şeklinde) verdiği hediye.

boya gecesi : Kına gecesi.

çamaşır : Düğün sonrası gelinin elbise ve örtüleri yıkama âdeti.

çiiz : Gelinin hazırladığı eşyalar, cihaz.

çotra : Nişan

d'ev'er : Güvey tarafında düğünün organizesiyle meşgul olan delikanlı.

dolucak : Damadın gelin konuklaması sırasında getirilen yemek kaplarına bahşiş bırakması.

duak : Duvak.

duaklama : Duvakla örtme.

duaklı : Duvaklı.

duvak . Sağdıç kadının, gelinin yüzüne örttüğü örtü.

düğün tutma : Düğün yapma.

düğüne çaarmak: Düğüne davet etmek.

dünür yollama: Kız tarafına dünür gönderme.

dünür : Kız istemeye gelen grup.

dünürcülük : Dünür olma eylemi.

düün : Düğün.

edi hamamı : Düğünden sonra yakınların ve dostların birlikte hamama götürülmesi.

gelin alma : Dünür olunarak gelin edinme.

gelin atlama: Düğünden sonraki Salı günü gelin ve güvey yakınlarının tanışıp yakınlaşması için oğlan evindeki toplantı.

gelin düzmek: Gelini süslemek.

gelin konuklamak: Oğlan evinde gelinle güveyinin karınlarının doyurulması.

gelini bozma: Düğünden sonra (*aftalık* sırasında) ilk defa dışarıya çıkacak olan gelinin başına yeni gelin olduğunu belli eden baş örtüsünü bağlama.

gençler : Yeni evliler.

goda : Nişan.

güvey : Damat.

güveyi traş etmek: Düğün yapılırken perşembe günü akşamı kayın ve sağdıç tarafından icra olunan güveyi traş etme adeti.

güve türküsü: Güvey traş edilirken orada bulunanların okudukları yanık ezgili türkü.

hamam : Güveyin cumartesi günü arkadaşları ile birlikte hamama gitme adeti.

ikinci aftalık : Kız evinin misafir olarak çağırıldığı ikinci hafta.

kaçkın : Kaçırılıp gelin edilmiş kız.

kapı parası : Gelin ve cehiz evden çıkarılırken kapıyı tutan küçük çocuklara verilen bahşiş.

kavil alma : Nişanlıların anne ve babalarının bir araya gelip düğün gününe karar vermeleri.

kayınçu : Eşin erkek kardeşi.

kaynana : Eşin annesi.

kaynata : Eşin babası.

kişmiş aftası : Oğlan evinden kız evine çeşitli tatlı ve kişmişin gönderildiği nişandan sonraki ikinci hafta

kodosço : Dünürcü.

konuşka : Gelinin getirilmesinden sonra, oğlan evine düğüncülerin birlikte yemek yemesi.

kresnize : Sağdıcin hanımı.

kumi : Sağdıcin güveye olan hısımlık adı.

kumitza : Sağdıcin geline olan hısımlık adı

küçük nişan : Boba hakkının ödenmesi.

laf bırakmak : (Bkz. söz vermek).

maya tutulması: Düğüne başlanılan Çarşamba günü ekmek için hamur mayalanması.

nişan çemberi: Nişan merasiminde kızın başına örtülen ve ucunda altın olan baş örtüsü

nişan : 1. Kız ve erkeğin evlenmeleri için yapılan ilk anlaşma, 2. Nişan için geline gönderilen hediye.

nivka : Düğün yapılırken kız evinde cumartesi günü, kadın misafirlerin güveyin gönderdiği elbiseleri kabule davet edilmesi.

pelik örme : Düğün yapılırken perşembe günü akşamı kayın ve sağdıç tarafından icra olunan saç örme âdeti.

pelik türküsü: Pelik örme sırasında orada bulunanlar tarafından okunan türkü

prost olma : Evden çıkmadan önce, gelinin ana ve babası ile halallaşıp hayır dualarını alması.

saadıç : Geline veya güveyiye yardımcı olan şahıs.

saadıç koltuu : Pazar günü güveyiyi kiliseye götürmek için gelen grup

söz vermek : Dünürçülere olumlu cevap vermek.

söz : *Boba hakkının ödenmesi (Bkz. küçük nişan).*

stenoz / stevenoz: kilisede Kıyılan nikâh.

tatlı rakı : Düğünün ertesi günü güveyi evine gelen kadınlar tarafından kırmızı boya ile renklendirip kaynanaya, kaynataya ve güveyiye hatta hısımlar ve tanıdıklara verilen rakı.

toprak parası : gelin başka şehre gelin olarak giderse, gelin ve cehiz evden çıkarılırken kapıyı tutanlara verilen *kapı parası*ndan ayrı para..

üçüncü aftalık: Yeni evlilerin akra ziyaretlerine başladıkları dönem

yavklı Nişanlı

yavklu etmek: Nişanlamak (Bkz. annaşmak)

yavklu olmak: Nişanlı olmak

yol boyu beyi: güveyi içeri sokulurken ona vurmak isteyen arkadaşlarına engel olan kişi

zasev : Cumartesi günü kız evinde ve oğlan evindeki düğün eğlencesi

Görüldüğü gibi kelimelerin çoğu, diğer Türk boylarıyla ortaklık arz eden sözlerdir. Bunun anlamı *gelenek* ve *dilin* millî kimliğin belirlenmesinde üstlendiği roldür. Gerek yukarıda özet olarak anlattığımız düğün geleneğinde gerekse kullanılan terimler açısından meseleye baktığımızda, Gagauzların yüzyıllardır özlerinden kopmadan hâlâ kimlikleri muhafaza eden bir Türk boyu olduklarını görmekteyiz. Bu da bizlere tarifi mümkün olmayan bir sevinç vermektedir. Türk olmanın şuurunu bilmeyen nice insanımıza bu yönüyle bile çok anlamlı dersler veren Gagauzlar, kendileriyle ne kadar gurur duysalar azdır.

Kaynaklar:

ZAJACZKOWSKI, Włodzimierz (1966), *Gagauzow Z Bulgarı*, Krakow, s. 91-97.

DOĞRU Abdülmecit -İsmail KAYNA, (1991), *Gagauz Türkçesinin Sözlüğü*, Ankara, 284 s.

YOLOĞLU, Güllü (1996), *Kakauzlar*, Bakı, 48.

GÜNGÖR Harun -Mustafa ARGUNŞAH, (1991), *Gagauz Türkleri Tarih-dil-Folklor ve Halk Edebiyatı*, Ankara, s. 26-32.

KAYA, Doğan (1996), "Düğünlerimizle İlgili Terimler ve Bunların Foksiyonel Özellikleri", *Millî Folklor*, S. 29-30, s. 23-29.